

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 123 2002

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2003 och för recensioner 1 september 2003.

Från och med denna årgång av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-20-0

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2003

givaren Meir Aron Goldschmidt i ryggen. På motsvarande sätt reduceras kyrkostriden i stort sett till ett enda stort missförstånd, när man som Garff gått igenom akterna i målet. Kierkegaard sökte sak med den mäktige teologiprofessorn, sedermera biskopen Martensen, när denne kallat den avlidne ärkebiskopen Mynster för ett sanningsvittne, blåste upp felanvändningen av ett enda litet (i evangelietexten visserligen viktig) grekiskt ord (martyr) till att bli en huvudsak, och skaffade sig därmed anledning att blåsa i den stora basunen, inleda stormanfallet mot den danska kyrkan och hela statskyrkosystemet. ”Det er åbenlyst, att Martensen i alt dette blot er anledning, ikke årsag til angrebet.” (s. 633)

Den bild av Kierkegaard som ges i Garffs bok blir sammansatt och mångfacetterad. Søren Kierkegaard som vardagsvarelse ter sig inte helt tilltalande, men boken andas likafullt djup respekt för och sympati med den geniale 42-åring som 1855 gick ur tiden, efter att ha lämnat efter sig vad han själv kallade ”en litteratur i den danska litteraturen”. Kanske bekräftar boken på sitt sätt bara den litteraturhistoriska grundregel som säger, att ett storslaget verk ingalunda måste ha ett storslaget liv som bakgrund och inspirationskälla. För att så övertygande ha påvisat sprickorna i den geniala graniten förtjänar Joakim Garff alla kierkegaardläsares tacksamma beundran. Med sin intelligenta kunskapsredovisning och sina många konsekvensrika resultat kommer boken med all säkerhet att bli ett standardverk i kierkegaardlitteraturen. Boken har, när detta skrivs, också hunnit översättas till svenska av Hans Dalén och utgivits på bokförlaget Nya Doxa.

Thure Stenström

Poetiska världar. 33 studier tillägnade Bengt Landgren. Brutus Östlings Bokförlag Symposion. Stockholm & Stehag 2002.

Nu har också Bengt Landgren fått sin festskrift. Det är väl förtjänt. Han har hunnit med mer än de flesta under sina karriärer i Lund, Örebro, Åbo och framför allt Uppsala och där visat sig ha oanade talanger också som administratör. En uthålligare prefekt sågs sällan och ingen sakkunnigare sakkunnig heller. Hur hinner han, suckade man redan på den tiden hans skrifter stod i kö. Med åren har hans självkritik blivit onödigt

stor, hur sympatisk den än är i vår självbasunerande tid.

Hans egen produktion är alltså stor och nu får den utomstående för första gången en ordentlig överblick över den, eftersom man klokt nog också gett hans bibliografi eller snarare den del av den som rör produktionen i form av böcker och tidskriftsbidrag. Men det finns ett och annat han ännu inte gjort. Trots att han ägnat en så stor del av sin gärning åt lyriken har han väl inte samlat sina kortare analyser i en egen volym. Nu har hans elever tagit initiativ till en sådan och fått med sig en del av hans många vänner på det företaget. Det talar väl om både dem och festföremålet att så många underordnat sig detta helhetsgrepp. Minst tre generationer av forskare har ställt upp. Man lär så länge man har elever och Bengt Landgren har många. Och det är några av dem – Håkan Möller, Otto Fischer, Michael Gustavsson, Paula Henrikson, Patrik Mehrens och Per Stam – har den här gången hållit i skaftet.

Innanför den vackert röda pärmens blickar först festföremålet emot oss på ett sätt som dementerar den gullbergska maningen om att ta bort fotografierna. Han tittar milt men uppfordrande på oss, och senilsnöret i glasögonen är nästan det enda som visar att åren gått. Utan att han själv den här gången hållit i pennan har han, som framgår av explicita referenser och implicita blinkningar, inspirerat till inte så lite av dessa texter om texter. Det är som om det varit hans egen postilla. Och om inte en massa om hade varit hade han nog kunnat passera som prost på Öland eller varför inte som biskop i Kalmar, den enda stad i Sverige med domkyrka men utan hög kyrklig dignitär efter det att stiftet upphörde ett kvartssekel innan Bengt föddes.

Och även om Bengt föddes i ett lärarhem är associationen till predikosamlingen inte fullt så vild som man kunde tro. Våra utläggningar över texter har en viss släktskap med en äldre generations predikningar. Och Landgren som numera skriver vårt ämnes historia vet bättre än vi andra hur många prästsöner som i en eller två generationer av ämnesutveckling stod för det litteraturhistoriska rusthållet.

Men predikotonen är numera bortlagd i utläggningarna över dagens texter. Det får man här ytterligare styrkt. Att öppet föra till torgs ett budskap skulle i detta lärda sällskap vara som att svära i kyrkan. Men personlig vågar man vara, någon gång till och med privat. Det tycks tillta

med åren. Och engagemang finns här nästan alltid, men det måste framställas som ett engagemang för texten själv.

33 har de lyriska studierna blivit och det kanske har någon talmystisk innebörd av paradisisk sort. Dante figurerar naturligtvis också i denna rika skörd, alldeles för rik för att man meningsfullt skulle kunna behandla de enskilda bidragen. Det får ersättas med några funderingar av mer generell slag. Men låt det strax vara sagt att det är en imponerande manifestation. Utöver att den bringar en välförtjänt hyllning kan den nyttjas som ett belägg för tillståndet i ämnet.

Poetiska världar har alltså den vackert röda volymen med allusion på en av Bengt Landgrens många böcker fått heta. Det kan tyckas öppet nog, men i själva verket har redaktionen velat styra bidragsgivarna mer än vad som är vanligt i festskriftsgenren. Det är inte så att man behöver uppträda under förelagt ämne, däremot med förelagd inriktning. Det ska handla om en poetisk text. Och enhetlighetens tvång har nästan överlag fungerat produktivt – ungefär som själva poesien ofta mår väl av eller i vart fall blir av på grund av en strikt yttre eller inre form. Även om man bara kan gissa om hur arbetet gått till, anar man att det måttliga tvånget inte sällan fått de medverkande att producera mindre förutsägbara bidrag än vad som eljes skulle varit fallet.

Men likt föder välsignat nog också oliket. Enhetligheten blir dessbättre högst relativ och avslöjar inte minst hur olika tavlorna kan ta sig ut även om ramen är given. Det ger sammantaget en annan signal av ämneshistorisk betydelse. Att kunna utlägga en dikt hör numera till de basala färdigheterna: det här ska vi alla kunna, och det kunnandet har mognat därefter att sätten kan bli hur många som helst.

Texten står förstas i centrum – det är själva den grundläggande förutsättningen. Det hör också genren till att man först av allt inte bara pekar ut dagens text utan också meddelar den in extenso. Bara någon tvingas avstå och hänvisa läsaren till annan källa. Framställningsformen ropar därför inte bara efter svåra texter utan gärna också efter de mest koncentrerade. Den kortaste blir här på tre rader.

Och vi vet ju lite var vilka läsar- eller lyssnarreaktioner vi vill ha. Det vi vill inhösta är naturligtvis den oupplysta – och än mer den upplysta – menighetens suckande bifall: tänk att han kan få ut så mycket av dessa få rader! Och omvänt

vill vi undvika stänkanden av motsatt art: Det här såg vi väl själva! Eller: förstör nu inte den där dikten för oss!

I det här fallet är det inte minst variationen och spännvidden som håller läsintresset vid liv. Det är lyrik från många hundra år och på flera olika språk som avhandlas. Det sträcker sig från trubadurdiktning till samtida politisk poesi. Det är bara 1800-talets diktning som inte fått någon vidare täckning och teckning. Mellan den 25 april 1798, då Anna Maria Lenngrens " Några ord til min k. Dotter, i fall jag hade någon" publicerades i *Stockholms Posten* och 29 august 1891, då Gustaf Frödings parodiska "Halfdöd ugglan vid taket hväser" publicerades i *Karlstads-Tidningen*, har inget varit värdigt eller fräscht nog för att analyseras.

Kvalificerad innanläsning var den goda litteraturhistoriens ena hälft. Men som en reaktion mot den mindre goda litteraturhistorien var det en del som tyckte att tolkningen av texter skulle vara allt. Nykritik har naturligtvis påverkat oss alla men det är få av oss som helt försvurit oss åt den i vår vetenskap. Saken sätts på prov just när man får lov att syssla med de enskilda texterna. Och därför är det lärorikt att ingen i det här sammanhanget företräder något slags nykritik in absurdum eller i karikatyr där textgestaltning, texthistoria och all annan historia framställs som belastning. Den yttre signalen om det är att de medverkande över lag sett till att föresina framställningar med noter. Det här är studier som kan inordnas i ett större sammanhang. Det är byggstenar som kunde fogas in i ett större bygge.

Att isolera texter är tydligen inte det som kommer ifråga när man verkligen tar itu med dem. Det känns välgörande. Det finns så många utredningar att anställa som disponerar för en sådan ordning. Det visas här ytterligare av att man texterna sätts in i så många olika kontexter. Här finns forskningsöversikten, tolkningshistorien, värderingshistoriken, samtidshistorien, retoriken, poetiken och många andra med som fond. Och dessutom blir det anledning till att också ge en del av tolkningarnas teori. Med god rätt tecknas också de skilda förutsättningarna i tidig stilistisk och litteraturvetenskaplig praxis.

Man spanar nyfiken efter utpräglat dekonstruktiva läsningar. Och de finns väl med som en antydning och namns nämnande men knappast som helt genomförda läsningar – om de nu inte

blivit så förutsägbara i sin revolt mot nykritikens struktur- och harmonitänkande att man inte märker dem.

Ja, här finns alltså nästan allt – men tyvärr inget personregister.

Lyrisk tidsspegel var pionjärverket framför andra när det kom 1947. Det kom i Uppsala, därför att den rätta kretsen just då fanns där – men kanske också därför att det kändes mest behövt att komma fram med det just där. Det bästa som kan sägas om den 55 år yngre upptäcktsfärden i de poetiska världarna att man frestas sätta volymen tätt in på sin föregångare. Det är ytterligare en honnör till Bengt Landgren.

Per Rydén

Perspektiv på Dante. Rapport fra Nordisk Danetenetværks Seminar nr 1 på Det Kongelige Bibliotek i København 8–10 oktober 1999. Redigeret af Christian Kaatman og Ole Meyer. Det Kongelige Bibliotek. København 2001.

På danskt initiativ bildades för några år sedan ett nordiskt Dante-nätverk. Verksamheten inleddes med ett seminarium på Det Kongelige Bibliotek i Köpenhamn hösten 1999, och som konkret resultat föreligger nu en volym med tryckta föreläsningar av forskare verksamma vid danska, norska och svenska universitet.

Beteckningen "nordisk" åsyftar, på gammalt gott maner, också den språkliga utformningen. Bidragen är sympatiskt nog skrivna på deltagarnas egna språk, enligt Erland Kolding Nielsens principiellt hållna introduktion en viktig poäng i sammanhanget: "Vi mener faktisk – nogle af oss i hvert fald – at forskning og formidling (navnlig men ikke kun den humanistiske) har en forpligtelse til at fastholde og udvikle det *egne* sprog, og i den forbindelse også gerne forholde sig åbent over for nabosprogene. Denne forpligtelse er ikke mindre vigtig i en tid, hvor internationalisering ofte, måske *for* ofte, betyder at man taler engelsk sammen, og er tilfreds med det."

I konsekvens med denna programförklaring är bidragen inte primärt avsedda för det internationella vetenskapssamfundets specialister. Avsikten är snarast att för nordisk publik presentera aktuella frågeställningar inom modern Danteforskning, och även att mer specifikt visa på den betydelse den store florentinaren haft också i den avlägsna Norden. Den nyskapande

frontforskningen bedrivs naturligtvis främst i diktarens eget hemland, men också i USA – ofta av litteraturhistoriker med italiensk bakgrund.

Volymen inleds av Sveriges främste Dante-kännare Anders Cullhed. Hans utmärkta bidrag är samtidigt en positionsbestämning, vilkens innebörd framgår av rubriken "Dante och medeltiden". Poängen är att Cullhed alltså uppfattar Dante historiskt som just en medeltida författare; utan att ge sig in på polemik med namngivna kolleger markerar Cullhed därmed att han ej tillhör dem som vill tolka Dante med hjälp av eftervärldens backspegel. Han försöker sålunda inte i verken upptäcka inslag som skulle förbåda den renässans om vilken Dante i sin livstid inte hade en aning, ej heller anläggs de hejdlöst subjektiva och anakronistiska perspektiv som utmärker ett par uppmärksammade böcker på svenska om den gudomliga komediens författare (av Olof Lagercrantz och Giacomo Oreglia). Närmast ansluter sig Cullhed till den allegoriserande tolkningstraditionen från Auerbach, där det för Dante unika formuleras som den "optimala spänningen mellan ögonblicket och historien".

Även i de följande bidragen framhävs Dantes samhörighet med den medeltida kulturen, vilket inte hindrar att han också anses ha utformat en litterär och ideologisk syntes utan motstycke. En röd tråd i seminariernas föreläsningar utgörs just av detta spel mellan det representativa och det unika hos Dante. Klatschiga modeteorier lyser med sin frånvaro; klokt nog studerar volymens medverkande skribenter hellre medeltida filosofi och teologi än Derrida eller Lacan. De flesta bidragen har närmast karaktär av lärda och resonerande forskningsöversikter, utgående från den internationella vetenskapliga diskussionen under senare år.

Professor Lone Klem från Oslo skriver essäistiskt, med anknytning främst till *De Sanctis*, om det hierarkiska mönster som knyts till komediens resande pilgrim och textens berättare. I strävan att komma åt författarens intentioner förutsätts något äventyrligt att det sannolikt apokryfiska brevet till Can Grande är skrivet av Dante själv. Beträffande det inom Danteforskningen flitigt diskuterade problemet om vinthundens identitet i *Infernos* första sång föreligger ett stort antal tolkningsförslag; Klem lanserar som sitt uppslag att det symboliska djuret skulle syfta på Dante som författare till komedien. Samtidigt